

Arne Jon Isachsen

MÅNEDSBREVET

Februar 2012

BJØRNEN SOVER, ELLER ...?

Julaften i fjor protesterte over hundre tusen mennesker i Moskva mot fusk ved valg til nasjonalforsamlingen. Folk er mer opptatt av at det hele går rett for seg enn av hvem som blir valgt og hvor godt de ulike politiske partiene gjør det. Verdighet som et velfungerende demokrati vil gi den jevne russer, står i sentrum.

For vel tyve år siden gjenoppstod Russland som en selvstendig nasjon snarere enn som én av femten republikker i Sovjetunionen. Som andre land i den tidligere Warsawa-pakten erfarte Russland fallende fødselsrater og stigende dødsrater tidlig på 1990-tallet. Mens denne trenden ble reversert i de fleste andre landene, varte den ved i Russland. For menn sank forventet levealder fra 64 år i 1990 til 58 år fem år senere. Senere har forventet levealder tatt seg opp igjen.

Det er i dag om lag 13 millioner færre russere enn da Sovjetunionen gikk i oppløsning. Økende innvandring har gjort at folketallet har sunket mindre; fra 149 millioner til 143 millioner. Dagens innvandrere fra Kaukasus og Sentral-Asia snakker mindre russisk enn før.

Russland – ikke så lett å forstå

At Russland, et velutdannet samfunn, urbanisert og ikke i krig med andre land, har en slik utvikling er vanskelig å forstå, sier Nicholas Eberstadt ved American Enterprise Institute. I dag er forventet levealder i Russland lavere enn i Bangladesh og Eritrea, hevder han. Alkohol tar livet av 18 av 100 menn som dør i alderen 25-54 år. Kunnskapsnivået er synkende relativt sett. Russere gjør det dårligere enn tyrkere på kunnskapstester i regi av

OECD, og tyrkerne er ikke langt over bunnen. Det fødes bare om lag 1,5 barn per kvinne i Russland. Det er 56 skilsmisser per hundre ekteskap.

Mens Kina har lyktes med å lage seg et kapitalistisk system som leverer varene – se bare på sammensetningen av kinesisk eksport; kinesere selger omtrent samme typer avanserte produkter som ledende nasjoner som USA, Japan og Tyskland gjør – har Russlands økonomi stagnert. Råvarer og energi er i hovedsak hva den russiske bjørn har å by resten av verden.

Økonomisk fremgang – Putins fortjeneste?

Hva kan det skyldes at russisk økonomi likevel har gjort det så bra under Putin? Tilfeldighetene, svarer professor Michael McFaul ved Stanford-universitetet i California, nyutnevnt amerikansk ambassadør til Russland. Man må skille mellom årsak og virkning på den ene siden og samvariasjon på den andre siden, minner han om.

Høsten 1998 var ikke Russland lenger i stand til å betjene sin statsgjeld. Valutaen ble kraftig skrevet ned, og økonomiske reformer gjennomført. Samtidig tok oljeprisene til å stige. Grunnlaget for den gode økonomiske utviklingen under Putin ble lagt før han selv tok roret. ”Den russiske økonomien gjør det bra i dag. Men det er snarere på tross av enn på grunn av Putins styre”, skrev McFaul i 2008.¹

Det spørres om ikke McFaul er litt for enkel her. Oligarkene som rundstjal Russland under Jeltsin, og som Jeltsin måtte støtte seg på for selv å bli gjenvalgt som president i 1996, klarte Putin å ta rotta på. Han reetablerte statlig kontroll over strategiske næringer. I stedet for å alliere seg med oligarkene, slik disse hadde forventet, vendte Putin seg til sine gamle våpendragere fra KGB – det sovjetiske hemmelige politi. Ledelsen i Kreml og fremtredende stillinger i samfunnet for øvrig, ble i stor grad befolket av Putins håndgagne menn.

Putin når toppen

Foretak som hadde blitt delt opp under Jeltsin og privatisert, ble nasjonalisert. Store, statlige bedrifter ble utviklet til nasjonale foregangsbedrifter som den jevne russer kunne være stolt av. Det gjaldt særlig i energisektoren hvor statlige Rosneft tok over det private oljeselskap Yukos. Dets sjef, Mikhail Khodorkovskij ble arrestert. Han hadde ikke forstått hvor Putin mente grensen for oligarkers maktutøvelse gikk. Khodorkovskij ble dømt for skatteunndragelse, og Yukos erklært konkurs. Selskapets eiendom tatt over av den russiske staten.

Statlige Gazprom – verdens største gasselskap – tok senere over Sibneft. Det skjedde på mer ryddig vis. Oligarkene Roman Abramovitsj og Boris Berezovskij som hadde slått til seg Sibneft for en billig penge tidligere, fikk rundelig betalt for aksjene sine. Og flyselskapet Aeroflot har konsolidert stillingen etter at hver av de femten republikkene fikk sin bit da Sovjetunionen gikk i oppløsning.

¹ ”The Myth of the Authoritarian Model”, av Michael McFaul og Kathryn Stoner-Weiss, *Foreign Affairs*, January/February 2008. Rent matematisk virker forfatterne noe ustøe. De snakker om en årlig BNP-vekst på 6,7 prosent over åtte år. Samtidig vokser realdisponibel inntekt med mer enn ti prosent. Om realdisponibel inntekt utgjorde 60 prosent av BNP ved starten av perioden, ville den i så fall ha vokst til langt over 80 prosent åtte år senere. I samme periode ble statsfinansene betydelig bedre. Henger dette på greip? Jeg tror ikke det.

Som president i to perioder fra 2000 til 2008 styrte Putin Russland med fast hånd. Da Putin gikk av som president for fire år siden, slik konstitusjonen krever, følte fire av fem russere at de kunne stole på ham. Og nær én av tre ville ha Putin som president på livstid. Forestillingen om at Russland trenger en sterk leder for å lykkes, selv om det kan gå på demokratiet løs, stod sterkt i befolkningen.

Putins stjerne i fritt fall?

Slik er det ikke lenger. En stagnerende, råvarebasert økonomi og utbredt korrupsjon har tært på Putins popularitet. På indeksen for "corruption perception" til Transparency International er Russland rangert som 143, dvs. meget langt nede. Kina på 75. plass har også solid potensial for forbedringer. Men hva som virkelig har gjort at Putins popularitet har rast nedover det siste året – i dag sier 44 prosent at de stoler på landets statsminister, mot 63 prosent for et godt år siden – er to ferske begivenheter. For det første Putins beslutning om på nytt å stille til valg som landets president den 4. mars i år. For det andre omfattende valgfusk til fordel for Putin og hans parti ved valg til nasjonalforsamling den 4. desember i fjor.

Hva slags samfunn er det vi har, tenker nok mange russere, når Putin og Medvedev kan herse slik med oss? En vits på folkemunn går slik: Putin og Medvedev går på restaurant i år 2025. Regningen kommer, og Putin skal til å betale. "Ikke så rask", sier Medvedev. "Det er min tur til å rive i. Jeg er president nå. Du er bare statsminister."

Motstanden mot Putin synes bredt folkelig basert. Ikke konkurrerende politiske partier som i første rekke målbærer protestene. De som protesterer er drevet av sivile og menneskelige verdier, fremfor alt av verdighet, fremholdes det i avisen *The Economist*. Man er mer opptatt av at valg går rett for seg enn av hvem som blir valgt og hvor godt de ulike politiske partiene gjør det. Verdighet som et velfungerende demokrati vil gi den jevne russer, står i sentrum.

Blant dem som sympatiserer med disse protestbevegelsene finner vi Alexei Kudrin, inntil nylig finansminister i Russland, en jobb han hadde i elleve år. I 2010 ble han hyllet som årets finansminister av bladet *Euromoney*. Men det holdt ikke. Da Kudrin gikk åpent ut og kritiserte Putin og Medvedev for å skulle bytte jobb, var Kudrin med ett ikke lenger finansminister.

Stolthet og verdighet

Verdighet er noe annet enn stolthet. Verdighet har noe å gjøre med hva slags folk vi er. Ikke bare med hva vi får til, og som andre gjerne kan la seg imponere over. Vel gjennomførte olympiske vinterleker om et par år kan gi russerne stolthet. Verdighet stikker dypere.

Tar du verdigheten fra et land, mon tro om du da også tar fra det stabiliteten?

I alle land som en gang har vært mektige, ligger overdreven nasjonalisme på lur. Så også i Russland. Men om mye av den folkelige bevegelsen vi ser nå skyldes kravet om verdighet, hvor godt vil Putins strategi basert på appell til fordums storhet slå an?

Vil Putin i tiden frem til valget den 4. mars sterkt undertrykke andre kandidater og sette demokratiske spilleregler ut av funksjon? Med så nær som full kontroll på alle landsdekkende TV-kanaler, og med media for øvrig, har han god anledning til det. Om stadig flere russere ser dette og gremmes over den manglende verdighet ved slik fremferd, risikerer en slik strategi å

slå tilbake på Putin selv. En valgongang nummer to kan det bli behov for, slik Jeltsin erfarte i 1996, før presidentvervet er sikret. For Putin blir vel president igjen? Eller kan vi ikke være helt trygge på at bjørnen sover?

8. februar 2012

Tidligere Månedsbrev finnes på min hjemmeside

<http://home.bi.no/fag87025/>